

ΠΡΟΤΑΣΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΔΡΑΣΗΣ (ΚΕΙΜΕΝΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ)

Περιήγηση στο Βυζαντινό Χριστιανικό Μουσείο
με την αξιοποίηση της συνεργατικής πλατφόρμας μάθησης collage

Οι ομάδες εργασίας

ΕΛΛΗΝΟΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΑΓΩΓΗ

Σοφοκλής Σωτηρίου, Υπεύθυνος Τμήματος Έρευνας και Ανάπτυξης

Αγάπη Βαβουράκη, Δ/ντρια Δημοτικού

Ασημίνα Γεραμάνη, εκπαιδευτικός

Παύλος Κουτούζης, εκπαιδευτικός

ΒΥΖΑΝΤΙΝΟ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ

Τμήμα Εκπαιδευτικών προγραμμάτων ?

Εφαρμογές φορητών ηλεκτρονικών συσκευών για εξατομικευμένη εκπαιδευτική εμπειρία

...συνομιλώντας
με τα εκθέματα

Κινητές συσκευές που διαθέτουν κάμερα μπορούν επίσης να υποστηρίξουν την παρουσίαση επιπρόσθετης πληροφορίας στον επισκέπτη.

Οι μαθητές μπορούν να πραγματοποιούν εκπαιδευτικά «μονοπάτια» στους χώρους του Μουσείου ανακαλύπτοντας επιλεγμένους «σταθμούς». Ο εκπαιδευτικός μπορεί να προετοιμάσει ολοκληρωμένα εκπαιδευτικά μονοπάτια και να καθοδηγήσει τους μαθητές του στην ανακάλυψή τους.

Στόχος της εκπαιδευτικής δράσης

Στόχος της εκπαιδευτικής δράσης είναι να οργανώσει μια καθοδηγούμενη, θεματικά οργανωμένη επίσκεψη στο Βυζαντινό Χριστιανικό Μουσείο αξιοποιώντας τη συνεργατική πλατφόρμα μάθησης Collage η οποία λειτουργεί σε φορητές συσκευές (κινητά τηλέφωνα, φορητοί υπολογιστές). Μαθητές και εκπαιδευτικοί συμμετέχουν ως παίχτες αλλά και ως δημιουργοί εκπαιδευτικών σεναρίων/παιχνιδιών (mobile learning,).

Παιδαγωγικές αρχές

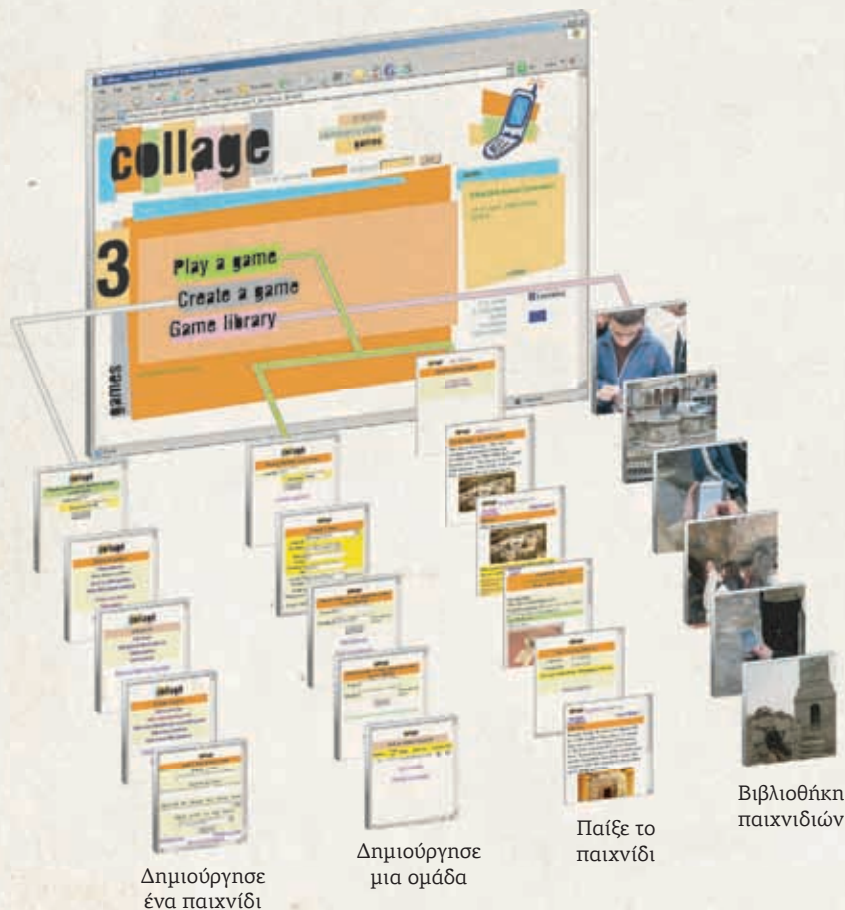
1. σύνδεση με τους στόχους του αναλυτικού προγράμματος
2. δυνατότητα προσαρμογής σε διαφορετικές ανάγκες/ηλικίες
3. ενεργητική εμπλοκή μαθητών
4. καινοτόμος χρήση της τεχνολογίας
5. αποτελεσματική μάθηση
6. πρόβλεψη για διαμορφωτική αξιολόγηση (ανατροφοδότηση, αυτοαξιολόγηση, ετεροαξιολόγηση)
7. πρόβλεψη για τελική αξιολόγηση
8. συνοχή, συνέπεια και διαφάνεια μεταξύ επιδιωκόμενων στόχων, εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων και αξιολόγησης
9. ευκολία χρήσης
10. χαμηλό κόστος

Η εκπαιδευτική πλατφόρμα Collage

Μια συνεργατική πλατφόρμα μάθησης που βασίζεται στη συγγραφή έξυπνων ερωτήσεων με τη μορφή παιχνιδιών, στη «σκηνοθεσία» του παιχνιδιού, στην έντονη και συναρπαστική διήγηση, με πρωταγωνιστές τους ίδιους τους μαθητές.

Ιστοσελίδα: www.ea.gr/ep/collage

Μέσω του COLLAGE ο εκπαιδευτικός μπορεί να μετατρέψει την επίσκεψη σε ένα μουσείο ή σε έναν αρχαιολογικό χώρο σε ένα εποικοδομητικό μάθημα. Χρησιμοποιώντας τα εργαλεία σχεδιασμού της εκπαιδευτικής διαδρομής μπορεί να δημιουργήσει μία σειρά από δραστηριότητες, τις οποίες θα πραγματοποιήσουν οι μαθητές την ημέρα της επίσκεψης. Οι μαθητές χρησιμοποιώντας κινητές συσκευές έχουν πρόσβαση στο υλικό που έχει ετοιμάσει ο εκπαιδευτικός, όποτε το χρειαστούν. Έτσι οι μαθητές αποκτούν τις απαραίτητες γνώσεις με έναν πιο ευχάριστο και δημιουργικό τρόπο.

Το εκπαιδευτικό σενάριο/παιχνίδι:

Το εκπαιδευτικό σενάριο/παιχνίδι δημιουργείται κάθε φορά ανάλογα με τον εκπαιδευτικό στόχο (π.χ. προσέγγιση του βυζαντινού ψηφιδωτού) και αξιοποιεί ειδικά επιλεγμένα αντικείμενα-εκθέματα του μουσείου των οποίων η μελέτη συνθέτει τις επιμέρους πληροφορίες σε γνώση.

Το εκπαιδευτικό σενάριο/παιχνίδι έχει τη δυνατότητα να προσαρμόζεται στην ηλικία και το επίπεδο των μαθητών, ενώ η χρήση των φορητών συσκευών υποκινεί το ενδιαφέρον τους, προσφέρει έδαφος για ανάπτυξη δημιουργικότητας και φαντασίας, και προάγει το ομαδικό πνεύμα.

Το εκπαιδευτικό σενάριο αποτελείται από ερωτήσεις και απαντήσεις πολλαπλής επιλογής. Στόχος των μαθητών είναι να βρουν τα αντικείμενα-εκθέματα του μουσείου και παρατηρώντας τα να απαντήσουν σωστά.

Οι μαθητές έχουν τη δυνατότητα λήψης βοήθειας (επιπλέον πληροφορίας), η οποία ενθαρρύνει την εμπλοκή τους και βοηθάει στην υλοποίηση του εκπαιδευτικού σεναρίου.

Επιπλέον, οι μαθητές έχουν τη δυνατότητα συλλογής δεδομένων και πληροφοριών, η οποία ενισχύει περαιτέρω την ενεργητική εμπλοκή τους στην εφαρμογή του εκπαιδευτικού σεναρίου και επιτρέπει την αξιοποίηση του εκπαιδευτικού σεναρίου στη σχολική τάξη, μετά την επιτόπια επίσκεψη.

Το πιλοτικό Εκπαιδευτικό σενάριο: Βυζαντινός ναός

Στόχος της εκπαιδευτικής δράσης «Βυζαντινός ναός: Ψηφιδωτό – Αγιογραφία» είναι οι μαθητές να προσεγγίσουν το ψηφιδωτό και την αγιογραφία μέσω της παρατήρησης ειδικά επιλεγμένων εκθεμάτων του Βυζαντινού Μουσείου, και μέσω της αξιοποίησης της συνεργατικής ηλεκτρονικής πλατφόρμας collage.

Συγκεκριμένα οι μαθητές περιηγούμενοι στο μουσείο και παρατηρώντας τα επιλεγμένα αντικείμενα-εκθέματα του μουσείου

- α. ανακαλύπτουν τη χρήση των ψηφιδωτών (που βρίσκονταν και για ποιο σκοπό), τα θέματα που απεικονίζουν, τα υλικά κατασκευής τους.
- β. ανακαλύπτουν τα χαρακτηριστικά της αγιογραφίας όσον αφορά στα χρώματα και τους συμβολισμούς, την έκφραση των προσώπων, τις διαστάσεις που αναδεικνύονται, τη θέση τους στο ναό.

Το εκπαιδευτικό σενάριο απευθύνεται σε μαθητές δημοτικού.

Αναλυτική παρουσίαση του σεναρίου

Καλώς ήλθατε στο Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο της Αθήνας!

Η πλούσια συλλογή του Μουσείου περιλαμβάνει αντικείμενα από τον 3ο μ.Χ. αι. έως και τα χρόνια μετά την Άλωση της Κωνσταντινούπολης (1453).

Ελάτε να ανακαλύψουμε ανάμεσα στα 2900 εκθέματα του Μουσείου σημαντικά έργα βυζαντινής αιογραφίας και ψηφιδωτού!

collage Sites/Path>Διαδρομή 1- Ψηφιδωτά

Total Points: 9

Question:

1. Παρατήρησε τα ψηφιδωτά. Τα θέματα που βλέπεις να απεικονίζονται είναι(Επίλεξε τη σωστή απάντηση): Όταν απαντήσεις, γράψε ποια θέματα βλέπεις.

Select the correct answer:

- Γεωμετρικά σχέδια
- Φυτό και πουλιά
- Όλα τα παραπάνω

Team's position skip question/task

Παρατήρησε τα ψηφιδωτά. Τα θέματα που βλέπεις να απεικονίζονται είναι:

- α. Γεωμετρικά σχέδια
- β. Φυτό και πουλιά
- γ. Όλα τα παραπάνω

Σχόλιο: Τα ψηφιδωτά διαθέτουν διάφορα θέματα: γεωμετρικά, φυτικά και ζωικά (πτηνά, άμπελος, κλαδί ελιάς).

Ας μην ξεχνάμε ότι στα πρώτα χριστιανικά χρόνια η λειτουργία των ψηφιδωτών ήταν μόνο διακοσμητική ως συνέχεια της ελληνιστικής και ρωμαϊκής παράδοσης και δεν είχε λάβει θέματα από τον θρησκευτικό βίο.

(Τα ψηφιδωτά της παλαιοχριστιανικής Βασιλικής του Ιλισσού)

1. Παρατήρησε τα ψηφιδωτά. Τα θέματα που βλέπεις να απεικονίζονται είναι:

- α. Γεωμετρικά σχέδια
- β. Φυτό και πουλιά
- γ. Όλα τα παραπάνω

Σχόλιο: Τα ψηφιδωτά διαθέτουν διάφορα θέματα: γεωμετρικά, φυτικά και ζωικά (πτηνά, άμπελος, κλαδί ελιάς).

Ας μην ξεχνάμε ότι στα πρώτα χριστιανικά χρόνια η λειτουργία των ψηφιδωτών ήταν μόνο διακοσμητική ως συνέχεια της ελληνιστικής και ρωμαϊκής παράδοσης και δεν είχε λάβει θέματα από τον θρησκευτικό βίο.

2. Από ποιο υλικό πιστεύεις ότι είναι κατασκευασμένες οι ψηφίδες;

- α. κεραμίδι
- β. μάρμαρο και γυαλί
- γ. βότσαλα θαλάσσης

Σχόλιο: Τα ψηφιδωτά αυτής της περιόδου (3ος αι. μ.Χ.) είναι φτιαγμένα από μικρά κομμάτια μάρμαρου καθώς και από υαλομάζα (γυαλί) κυρίως πράσινου και κυανού χρώματος.

Αργότερα, καθώς η τέχνη του ψηφιδωτού εξελίσσεται και τα ψηφιδωτά χρησιμοποιούνται για την διακόσμηση ναών, οι ψηφίδες φτιάχνονται από χρωματιστό γυαλί ή κεραμίδι επενδυμένο με φύλλο χρυσού ή ασημιού.

3. Το ψηφιδωτό που βλέπεις προορίζεται για να στολίσει:

- α. το δάπεδο ενός βυζαντινού χριστιανικού ναού
- β. το τμήμα ενός τοίχου βυζαντινού χριστιανικού ναού
- γ. έναν ανοιχτό δημόσιο χώρο της Κωνσταντινούπολης (π.χ. πλατεία)

Σχόλιο: Αρχικά τα ψηφιδωτά χρησιμοποιούνταν για να διακοσμήσουν τα δάπεδα των βασιλικών ανακτόρων (ελληνιστική ρωμαϊκή περίοδος). Τα θέματα των επιδαπέδιων ψηφιδωτών ήταν γεωμετρικά, φυτικά και ζωικά. Τα ψηφιδωτά με άγια πρόσωπα κοσμούν τους τοίχους, ποτέ το δάπεδο των ναών.

Φωτογράφησε τα ψηφιδωτά που σου άρεσαν περισσότερο. Φύλαξε τις φωτογραφίες για να κατασκευάσεις το δικό σου ψηφιδωτό με απλά υλικά χειροτεχνίας.

Σχόλιο: Η τεχνική του ψηφιδωτού

Ο καλλιτέχνης χρησιμοποιούσε ειδικό μείγμα (ασβεστοκονίαμα) από μαρμαρόσκονη, ασβέστη, κομμένο άχυρο πάνω στο οποίο, ενώ ακόμη ήταν νωπό, αφού σχεδίαζε αρχικά τα περιγράμματα των μορφών του (προσχέδιο), κατόπιν τοποθετούσε τις ψηφίδες. Το έργο απαιτούσε δεξιοτεχνία και κόπο. Το μέγεθος των ψηφίδων ήταν μεγαλύτερο για μεγάλες επιφάνειες (όπως το φόντο και τα ρούχα) και μικρότερο για μικρότερες επιφάνειες και για απόδοση λεπτομερειών (π.χ. μάτια κ.ά.).

Μπορείς να κατασκευάσεις το δικό σου ψηφιδωτό με απλά υλικά όπως: χάντρες, γυάλινες ψηφίδες, κεραμικές ψηφίδες, χαλικάκια.

Επίλεξε φυσικά χρώματα (καφέ, πράσινο, κυανό, βαθύ κόκκινο, κίτρινο της ώχρας) και δημιούργησε πάνω στο σχέδιό σου!

4. Επιτοίχια ψηφιδωτά δε συναντάμε συχνά στους βυζαντινούς ναούς της Ελλάδας. Αντίθετα χρησιμοποιούνταν κυρίως η αγιογραφία ως μέσο διακόσμησης των ναών. Μπορείς να υποθέσεις γιατί;

- α. Το ψηφιδωτό θύμιζε τα ρωμαϊκά χρόνια και την εποχή των διωγμών των Χριστιανών.
- β. Η τέχνη του ψηφιδωτού ήταν απαιτητική: Απαιτούσε ακριβά υλικά και μεγάλη δεξιοτεχνία. Αναπτύχθηκε σε περιοχές με οικονομική άνθηση.
- γ. Στην Ελλάδα υπήρχαν πολλές σχολές αγιογραφίας στα Βυζαντινά χρόνια.

Σχόλιο: Στα Βυζαντινά χρόνια η τέχνη του ψηφιδωτού γνώρισε άνθηση. Τότε δημιουργούνταν επιτοίχια ψηφιδωτά για τη διακόσμηση ναών. Οι ψηφίδες γίνονται από ακριβά υλικά: χρωματιστό γυαλί ή κεραμίδι το οποίο επενδύεται με φύλλο χρυσού ή ασημιού και καλύπτεται με γυαλί ώστε να είναι ανθεκτικό (τεχνική εφυάλωσης). Σημαντικά ψηφιδωτά στην Αττική κοσμούν τη Μονή Δαφνίου και τη Μονή Καισαριανής.

Απαντήσεις

1. γ
2. β
3. β
4. β

Εσταυρωμένος – Αμφιπρόσωπη φορητή εικόνα – Βρεφοκρατούσα – Οδηγήτρια ΒΧΜ 000995 / Χώρος ΙΙ 3. Λατρεία και Τέχνη

1. Παρατήρησε την εικόνα: Η γυναικεία μορφή δίπλα στον Εσταυρωμένο είναι:

- α. Μια άγνωστη Ιεροσολυμίτισσα
- β. Η Θεοτόκος Μαρία
- γ. Η Μαρία Μαγδαληνή

Σχόλιο: Στην εικόνα εικονίζεται με μεγάλη λιτότητα η σκηνή της Σταύρωσης του Ιησού. Δεξιά του Σταυρού στέκεται ο Ιωάννης και αριστερά η Θεοτόκος Μαρία, ενώ στις άνω γωνίες του Σταυρού απεικονίζονται οι Αρχάγγελοι Μιχαήλ και Γαβριήλ.

2. Γιατί πιστεύεις ότι ο καλλιτέχνης επέλεξε το χρυσό χρώμα για να χρωματίσει το φόντο της αγιογραφίας;

- α. Για να δηλώσει το μεγαλείο και την πνευματικότητα του Ιησού.
- β. Για να κάνει το έργο του περισσότερο βαρύτιμο και ακριβό.
- γ. Για να δηλώσει τον σεβασμό του στο γεγονός της Σταύρωσης.

Σχόλιο: Τα χρώματα στην αγιογραφία έχουν συμβολισμούς:

Το άσπρο, είναι το χρώμα της καθαρότητας, του φωτός.

Το μαύρο, του βάθους.

Το κυανό, της διαύγειας και της δροσερότητας.

Το πράσινο, της ελπίδας.

Το κίτρινο, της λαμπρότητας και της θείας δόξας.

Το ερυθρό, της φλόγας

3. Παρατήρησε τις απεικονίσεις των αγγέλων στις άνω γωνίες του Σταυρού. Τι νομίζεις ότι κρατούν;

- α. Τα χειρομάντιλα της Παναγίας και του Ιωάννη, ώστε μ' αυτά να σκουπίσουν τα δάκρυά τους.
- β. Τα νεκρικά υφάσματα που θα τυλίξουν το σώμα του Εσταυρωμένου.
- γ. Τίποτα από τα παραπάνω. Τα λευκά υφάσματα συμβολίζουν την Ανάσταση του Εσταυρωμένου που πρόκειται να ακολουθήσει.

Σχόλιο: Οι Αρχάγγελοι Μιχαήλ και Γαβριήλ κρατούν απλωμένα υφάσματα, έτοιμοι να παραλάβουν το νεκρό σώμα του Εσταυρωμένου.

4. Παρατήρησε την έκφραση του προσώπου του Εσταυρωμένου:

- α. Εκφράζει θυμό;
- β. Εκφράζει πόνο και θλίψη;
- γ. Δεν έχει καμία έκφραση.

Φωτογράφησε την εικόνα του Εσταυρωμένου. Τοποθέτησέ την δίπλα στην καθολικού τύπου εικόνα του Εσταυρωμένου. Διακρίνεις διαφορές στις μορφές, στα χρώματα, στην έκφραση των προσώπων; Σχολίασε.

.....
.....
.....
Σχόλιο: Χαρακτηριστικό της βυζαντινής αγιογραφίας είναι η προβολή της πνευματικότητας των εικονιζόμενων προσώπων, οι οποίες εμφανίζονται εξαυλωμένες. Επίσης απουσιάζει η “προοπτική”, το βάθος.

5. Η εικόνα που παρατηρείς στην πίσω όψη της απεικονίζει την Παναγία.

- α. Είναι η Παναγία η Δεομένη;
- β. Είναι η Παναγία η Γλυκοφιλούσα;
- γ. Είναι η Παναγία η Βρεφοκρατούσα;

Τοποθέτησέ την στο τέμπλο!

Σχόλιο: Η Ωραία Πύλη είναι η είσοδος στο ιερό βήμα. Επάνω από αυτήν, στο κεντρικό σημείο του τέμπλου, εικονίζεται συχνά η παράσταση του Μυστικού Δείπνου. Δεξιά από την Ωραία Πύλη εικονίζεται ο Χριστός, δίπλα του ο Ιωάννης ο Πρόδρομος. Αριστερά από την Ωραία Πύλη απεικονίζεται η Παναγία και δίπλα της η εικόνα του Αγίου στον οποίο είναι αφιερωμένος ο ναός.

Στις πόρτες του τέμπλου δεξιά και αριστερά της Ωραίας Πύλης (πλαϊνές) αγιογραφούνται οι Αρχάγγελοι Μιχαήλ και Γαβριήλ που στέκονται ως φύλακες του ιερού χώρου (του ιερού βήματος).

Απαντήσεις:

- 1. β
- 2. α
- 3. β
- 4. β
- 5. γ

Βυζαντινή αγιογραφία:

α) Δυο διαστάσεις: μήκος, πλάτος. Απουσιάζει το βάθος,

β) Μορφές εξαϋλωμένες – Προβολή πνευματικότητας

Αγιογραφία καθολική: α) Υπάρχει και η Τρίτη διάσταση (βάθος)

β) Οι μορφές δεν είναι εξαϋλωμένες. Προβάλλεται πιο έντονα το υλικό στοιχείο, τα ανθρώπινα χαρακτηριστικά.

Γλυκοφιλούσα – ΧΩΡΟΣ: Η Λατρεία και τέχνη. Βιθυνία / 14ος αι.

1. Ποια άγια μορφή απεικονίζεται στην εικόνα που βλέπετε;

- Η Παναγία η Δεομένη
- Η Παναγία η Πλατυτέρα των ουραμών
- Η Παναγία η Γλυκοφιλούσα

Σχόλιο: Η Παναγία η Γλυκοφιλούσα παριστάνεται να κρατάει με στοργή τον Κύριο Ιησού Χριστό σαν νήπιο, ο οποίος την αγκαλιάζει με το δεξί χέρι ή τη χαϊδεύει τρυφερά στο μάγουλο. Η επιγραφή αυτής της εικόνας είναι:

MP ΘΥ   Η ΓΛΥΚΟΦΙΛΟΥΣΑ

2. Η εικόνα που βλέπεις προοριζόταν:

- για να στολίσει τον τοίχο μιας κατοικίας.
- για να δωριστεί στον βυζαντινό αυτοκράτορα.
- για να διακοσμήσει έναν ορθόδοξο χριστιανικό ναό.

Σχόλιο: Οι τοίχοι των Βυζαντινών ναών κοσμούσαν με τοιχογραφίες ή ψηφιδωτά στα οποία απεικονίζονταν ιερές μορφές του Χριστιανισμού. Οι εικόνες των ιερών προσώπων έχουν σκοπό να παρουσιάσουν στους πιστούς τους «καλούς στρατιώτες» του Χριστού, τις ιερές μορφές του Χριστιανισμού, και να τους ενισχύσουν στον αγώνα τους προσφέροντάς τους ασφαλή πρότυπα. Οι εικόνες ήταν τα κύρια μέσα επικοινωνίας των πιστών με τον Θεό και χρησίμευαν ως “βιβλίο των αγραμμάτων”: ακόμη και οι μη μορφωμένοι μπορούσαν να κατανοήσουν τη χριστιανική διδασκαλία μέσα από τα εικονογραφημένα θέματα.

3. Η εικόνα που βλέπεις είναι “δεσποτική”. Αυτό σημαίνει ότι:

- Ήταν αφιερωμένη στην Παναγία Δέσποινα.
- Ήταν αφιερωμένη στον Δεσπότη του ναού.
- Είχε συγκεκριμένη θέση στο τέμπλο.

Σχόλιο: Η εικόνα είναι φορητή και βρισκόταν στο τέμπλο ως δεσποτική, δηλαδή δίπλα στην Ωραία Πύλη. Η Ωραία Πύλη είναι η είσοδος στο ιερό βήμα. Επάνω από αυτήν, στο κεντρικό σημείο του τέμπλου, εικονίζεται συχνά η παράσταση του Μυστικού Δείπνου. Δεξιά από την Ωραία Πύλη εικονίζεται ο Χριστός, δίπλα του ο Ιωάννης ο Πρόδρομος. Αριστερά από την Ωραία Πύλη απεικονίζεται η Παναγία και δίπλα της η εικόνα του Αγίου στον οποίο είναι αφιερωμένος ο ναός.

4. Η Εικόνα που βλέπεις είναι φτιαγμένη με την τέχνη:

- της αγιογραφίας
- του ψηφιδωτού
- συνδυασμός των δύο παραπάνω

Σχόλιο: Στα Βυζαντινά χρόνια η τέχνη του ψηφιδωτού γνώρισε άνθηση. Τότε δημιουργούνταν επιτοίχια ψηφιδωτά για τη διακόσμηση ναών. Οι ψηφίδες γίνονται από ακριβά υλικά: χρωματιστό γυαλί ή κεραμίδι το οποίο επενδύεται με φύλλο χρυσού ή ασήμι και καλύπτεται με γυαλί ώστε να είναι ανθεκτικό (τεχνική εφυάλωσης). Σημαντικά ψηφιδωτά στην Αττική κοσμούν τη Μονή Δαφνίου και τη Μονή Καισαριανής.

5. Σημείωσε τα υλικά κατασκευής της εικόνας και γράψε τα συμπεράσματά σου για το οικονομικό επίπεδο της περιοχής προέλευσής της.

- ψηφίδες από γυαλί, φύλλα χρυσού
- πολύτιμοι λίθοι
- χάντρες

.....

.....

Σχόλιο: Η εικόνα έχει φιλοτεχνηθεί με την τεχνική του ψηφιδωτού. Πρόκειται για μια τεχνική με μεγάλο κόστος (καθώς οι ψηφίδες, συνήθως από γυαλί χρωματιστό ή κεραμίδι επενδύονταν με φύλλο χρυσού ενώ η τοποθέτησή τους απαιτούσε πολύ κόπο και μεγάλη δεξιοτεχνία) που εφαρμόζεται σπάνια σε φορητές εικόνες. Το ξύλινο πλαίσιο της αρχικά πρέπει να έφερε πολύτιμη επένδυση. Στο κέντρο του κάτω πλαισίου διακρίνεται μια εγκοπή στην οποία προσαρμόζονταν στήριγμα για την περιφορά της σε λιτανείες. Προέρχεται από την Τρίγλια της Βιθυνίας, κοντά στην Κωνσταντινούπολη.

Απαντήσεις:

1. γ
2. γ
3. γ
4. β
5. α

Τα υλικά ήταν: χρωματιστό γυαλί ή κεραμικές ψηφίδες επενδυμένες με φύλλο χρυσού και καλυμμένες με γυαλί (τεχνική εφυάλωσης).

Τα ψηφιδωτά φιλοτεχνούνταν σε περιοχές που γνώρισαν οικονομική άνθηση (π.χ. Κωνσταντινούπολη). Στους ναούς του ελλαδικού χώρου υπάρχουν λίγα (Μονή Δαφνίου, Μονή Καισαριανής) και αυτό εξηγείται με βάση τα οικονομικά δεδομένα της εποχής. Αντιθέτως αναπτύχθηκε η αιογραφία ως μέσο θρησκευτικής καλλιτεχνικής έκφρασης.

Τρούλος με τον Χριστό Παντοκράτορα

ΧΩΡΟΣ: ΙΙ 5 Αττική

1. Ποια άγια μορφή απεικονίζεται στην εικόνα που βλέπετε;

- α. Ο Ιησούς ο Μέγας Αρχιερέας
- β. Ο Ιησούς ο Παντοκράτωρ
- γ. Ο Ιησούς ο καλός ποιμένας

Σχόλιο: Α. Ο Παντοκράτωρ

Ο πιο σπουδαίος απ' αυτούς τους τύπους είναι ο τύπος τους Παντοκράτορος κατά τον οποίο ζωγραφίζεται η εικόνα του Κυρίου Ιησού Χριστού μέσα στον τρούλο με την επιγραφή: ΙΣ ΧΣ ο ΠΑΝΤΟΚΡΑΤΩΡ

Β. Ο Μέγας Αρχιερέας

Ο Ιησούς παριστάνεται και ως Μέγας Αρχιερέας ντυμένος με αρχιερατικό σάκο, με ωμοφόριο με επιμάνικα και επιγονάτιο. Με το δεξί χέρι του ευλογεί και με το αριστερό κρατάει το Ευαγγέλιο.

Γ. Ο Ποιμήν ο Καλός

Είναι η αρχαιότερη απ' όλες τις χριστιανικές παραστάσεις. Συμβολίζει τον Αρχιποιμένα Χριστό σύμφωνα με τους λόγους του. «Εγώ ειμί ο ποιμήν ο καλός. Ο ποιμήν ο καλός την ψυχὴν αὐτοῦ τίθησιν υπέρ των προβάτων.»

Η παράσταση αυτή μας δείχνει τον κύριο να αναζητά το πλανώμενο πρόβατο. Δηλώνει τη στοργή και το ενδιαφέρον του Θεανθρώπου, όχι μόνο για τον αμαρτωλό άνθρωπο αλλά και για την Εκκλησία Του. Όταν βρίσκει το χαμένο πρόβατο, το σηκώνει στους ώμους Του και το επιστρέφει στο κοπάδι.

2. Η θέση του Ιησού Παντοκράτορα στον Ιερό Ναό είναι:

- α. Στην του ναού ανάμεσα στον τρούλο και στο ιερό
- β. Στον δεσποτικό θρόνο
- γ. Στον τρούλο

Σχόλιο: Η Ωραία Πύλη είναι η είσοδος στο ιερό βήμα. Επάνω από αυτήν, στο κεντρικό σημείο του τέμπλου, εικονίζεται συχνά η παράσταση του Μυστικού Δείπνου. Δεξιά από την Ωραία Πύλη εικονίζεται ο Χριστός, δίπλα του ο Ιωάννης ο Πρόδρομος. Αριστερά από την Ωραία Πύλη απεικονίζεται η Παναγία και δίπλα της η εικόνα του Αγίου στον οποίο είναι αφιερωμένος ο ναός.

Ο τρούλος αποτελεί το χαρακτηριστικότερο στοιχείο της βυζαντινής ναοδομίας, συμβολίζει τον ουρανό και τονίζει τη σχέση του πιστού με τον ουρανό. Στον τρούλο απεικονίζεται ο Ιησούς Παντοκράτορας, ο οποίος ενανθρωπίστηκε, κατέβηκε από τον ουρανό και έζησε στη γη κοντά στους ανθρώπους.

Πριν το ιερό Βήμα βρίσκεται ο σολέας: Είναι εκείνο το τμήμα τους κυρίως ναού στο οποίο τελούνται τα μυστήρια. Επίσης στο νότιο μέρος του σολέα βρίσκεται ο δεσποτικός θρόνος, κατασκευασμένος από ξύλο ή μάρμαρο. Η εικόνα του Δεσπότη Χριστού στον δεσποτικό θρόνο θυμίζει τη διαρκή παρουσία Του στην Εκκλησία.

Στο αριστερό μέρος του σολέα βρίσκεται ο άμβωνας (< αναβαίνω). Εκεί διαβάζεται το ιερό Ευαγγέλιο από τον διάκονο και κηρύσσεται ο θείος λόγος από τον ιεροκήρυκα. Ο άμβωνας συμβολίζει τον τάφο του Χριστού, ο διάκονος τον άγγελο της Ανάστασης και το περιστέρι το Άγιο Πνεύμα.

3. Γύρω από τη μορφή του Ιησού Παντοκράτορα εικονίζονται:

- α. Οι 12 μαθητές του
- β. Οι άγγελοι
- γ. Οι αρχάγγελοι Μιχαήλ και Γαβριήλ και οι οκτώ προφήτες

Σχόλιο: Στην κορυφή του τρούλου σε κυκλικό πλαίσιο σε κόκκινο βάθος εικονίζεται ο Χριστός Παντοκράτορας. Οι υπόλοιπες εικονιζόμενες μορφές είναι η Παναγία η Θεοτόκος, οι αρχάγγελοι Μιχαήλ και Γαβριήλ και οι οκτώ προφήτες: Δαβίδ, Σολομών, Ησαΐας, Ιεζεκιήλ, Ασβακούμ, Ιωνάς, Δανιήλ, Ηλίας.

4. Τα χρώματα που χρησιμοποιεί ο καλλιτέχνης στην αγιογραφία του Παντοκράτορα είναι:

- α. αυτά που αρέσουν στον ίδιο
- β. αυτά που του παραγγέλνουν να χρησιμοποιήσει αυτοί που του αναθέτουν την εργασία
- γ. αυτά που επιβάλλονται από τους συμβολισμούς της αγιογραφίας

Σχόλιο: Τα χρώματα στην αγιογραφία έχουν συμβολισμούς:

Το άσπρο, είναι το χρώμα της καθαρότητας, του φωτός.

Το μαύρο, του βάθους.

Το κυανό, της διαύγειας και της δροσερότητας.

Το πράσινο, της ελπίδας.

Το κίτρινο, της λαμπρότητας και της θείας δόξας.

Το ερυθρό, της φλόγας

5. Ποιες διαστάσεις παρατηρείς να υπάρχουν στην αγιογραφία;

- α. πλάτος, ύψος
- β. πλάτος, ύψος, βάθος
- γ. ύψος

Σχόλιο: Η βυζαντινή τέχνη προβάλλει την πνευματικότητα του προσώπου που απεικονίζει και όχι την υλική, ανθρώπινη διάστασή του. Οι μορφές απεικονίζονται εξαυλωμένες χωρίς όμως να παύουν να είναι ανθρώπινες.

Οι μορφές των συνθέσεων απεικονίζονται σε δύο διαστάσεις: ύψος, πλάτος, ενώ λείπει το βάθος.

Απαντήσεις:

1. β
2. γ
3. γ
4. γ
5. α

Εικόνα με τη Δέηση και σκηνές Δωδεκάορτου

14ος -15ος αι.

1. Παρατήρησε προσεκτικά την εικόνα. Ποια ιερά πρόσωπα απεικονίζει;

- α. τον Χριστό, την Παναγία, τον Ιωάννη τον Πρόδρομο
- β. τον Χριστό, τον Πέτρο, τη μητέρα του Λαζάρου
- γ. τον Χριστό, την Παναγία, τον Πέτρο

Σχόλιο: Η εικόνα που είναι ζωγραφισμένη με την τεχνική της αυγοτέμπερας απεικονίζει την παράσταση της Δέησης. Στη σκηνή της Δέησης στο κεντρικό τμήμα της εικόνας απεικονίζεται ο Χριστός στο κέντρο με την Παναγία και τον Ιωάννη τον Πρόδρομο, δεξιά κι αριστερά σε στάση Δέησης (προσευχής).

2. Παρατήρησε τις 12 εικόνες που βρίσκονται γύρω από την κεντρική. Αυτές απεικονίζουν:

- α.. Τους 12 Αποστόλους;
- β. Το Δωδεκαήμερο;
- γ. Το Δωδεκάορτο;

Σχόλιο: Δωδεκάορτο ονομάζουμε τα Δώδεκα σημαντικά γεγονότα της ζωής του Χριστού.

3. Ποιο από τα παρακάτω γεγονότα δεν απεικονίζεται στο Δωδεκάορτο;

- α. η Αποκαθήλωση του Εσταυρωμένου
- β. η Μεταμόρφωση του Σωτήρος
- γ. η Υπαπαντή του Κυρίου

Σχόλιο: Στον εικονογραφικό κύκλο στη ζώνη που αρχίζει στο ύψος των Ευαγγελιστών συναντούμε σκηνές από τα δώδεκα σημαντικά γεγονότα στη ζωή του Χριστού: Είναι το Δωδεκάορτο. Τα γεγονότα που περιλαμβάνει το Δωδεκάορτο είναι: ο Ευαγγελισμός, η Γέννηση, η Υπαπαντή, η Βάφτιση, η Μεταμόρφωση, η Ανάσταση του Λαζάρου, η Βαΐοφόρος, η Σταύρωση, η Ανάσταση, η Ανάληψη, η Πεντηκοστή, η Κοίμηση της Θεοτόκου

4. Σε ποια θέση του ναού απεικονίζεται το Δωδεκάορτο;

- α. Στο τέμπλο
- β. Μέσα στο Ιερό Βήμα
- γ. Στους τοίχους του ναού

Σχόλιο: Το ιερό βήμα χωριζόταν από τον κυρίως ναό με το τέμπλο, το οποίο ήταν συνήθως μαρμάρινο. Το κάτω μέρος του τέμπλου σχηματιζόταν από ανάγλυφες πλάκες, τα "θωράκια" και από χαμηλούς πεσσούς. Αργότερα έλαβε ύψος και στο πάνω μέρος μικροί κίονες στήριζαν ένα ευθύγραμμο επιστύλιο. Τα κενά μεταξύ των κίωνων καλύφθηκαν με παραπετάσματα και αργότερα με εικόνες από παραστάσεις του Δωδεκάορτου.

5. Εντόπισε το θέμα της παρακάτω εικόνας στις σκηνές του Δωδεκάορτου της αγιογραφίας που βλέπεις. Απεικονίζει: Αφού απαντήσεις γράψε όσες περισσότερες σκηνές του Δωδεκάορτου αναγνωρίζεις.

- α. την Κοίμηση της Θεοτόκου
- β. την Υπαπαντή του Κυρίου
- γ. τη Γέννηση του Χριστού

Σχόλιο: Στη ζώνη που αρχίζει στο ύψος των Ευαγγελιστών συναντούμε σκηνές από τα δώδεκα σημαντικά γεγονότα στη ζωή του Χριστού: Είναι το Δωδεκάορτο. Τα γεγονότα που περιλαμβάνει το Δωδεκάορτο είναι:

ο Ευαγγελισμός, η Γέννηση, η Υπαπαντή
η Βάφτιση, η Μεταμόρφωση, η Ανάσταση του Λαζάρου
η Βαϊοφόρος, η Σταύρωση, η Ανάσταση, η Ανάληψη
η Πεντηκοστή
η Κοίμηση της Θεοτόκου

Σκηνή της Δέησης σε τοιχογραφία (1280 μ.Χ.)

- 1. Παρατήρησε προσεκτικά την τοιχογραφία. Ποια πρόσωπα αναγνωρίζεις στο ανώτερο τμήμα της; Αφού απαντήσεις, γράψε αν αναγνωρίζεις και άλλα άγια πρόσωπα, στο κατώτερο μέρος της τοιχογραφίας.**
  - α. Τον Ιησού, την Παναγία, τον Ιωάννη τον Πρόδρομο.
  - β. Την Παναγία, τον Ιωσήφ, τον Ιησού
  - γ. Τον Ιησού και την Παναγία
- 2. Η σκηνή που παρουσιάζεται στην τοιχογραφία έχει θέμα της τη Δέηση. Η Θεοτόκος και ο Άγιος Ιωάννης ο Πρόδρομος «δέονται» στον Θεάνθρωπο. Αυτό σημαίνει ότι:**
  - α. Τον προσκυνούν εκφράζοντας το σεβασμό τους;
  - β. Προσεύχονται, παρακαλούν;
  - γ. Δέχονται την ευλογία του;

Σχόλιο: Το θέμα της δέησης είναι πολύ συχνό στην αγιογραφία: Ο Χριστός Παντοκράτορας απεικονίζεται πλαισιωμένος από τη Θεοτόκο και από τον άγιο Ιωάννη τον Πρόδρομο οι οποίοι παρακαλούν, προσεύχονται για τη σωτηρία του κόσμου.

- 3. Από ποιο τμήμα του ναού προέρχεται η τοιχογραφία που βλέπεις; Αφού απαντήσεις σημείωσε κάποιο σχόλιο για τη συνήθη θέση του Παντοκράτορα σε έναν ναό.**
  - α. Από τον τρούλο του ναού;
  - β. Από την κόγχη, το τμήμα δηλαδή ανάμεσα στον τρούλο και στον βόρειο τοίχο του ναού;
  - γ. Από το τέμπλο;

Σχόλιο: Στην κόγχη του ναού απεικονίζεται η Θεοτόκος η Πλατυτέρα των Ουρανών. Η θέση του Παντοκράτορα είναι στον τρούλο. Ωστόσο σε αυτή την περίπτωση παρατηρούμε μια διαφοροποίηση σε σχέση με τους κανόνες του εικονογραφικού κύκλου.

4. Σύγκρινε το κεντρικό θέμα της τοιχογραφίας με το κεντρικό θέμα της φορητής εικόνας και απάντησε:

- α. Το θέμα της τοιχογραφίας δεν έχει καμία ομοιότητα με το κεντρικό θέμα της φορητής εικόνας.
- β. Το κεντρικό θέμα της φορητής εικόνας είναι εμπνευσμένο από το θέμα της τοιχογραφίας.
- γ. Το κεντρικό θέμα της φορητής εικόνας είναι επίσης η σκηνή της Δένσης.

5. Παρατήρησε προσεκτικά τις σκηνές που πλαισιώνουν το κεντρικό θέμα της φορητής εικόνας. Τι απεικονίζουν;

- α. Το Δωδεκαήμερο;
- β. Το Δωδεκάορτο;
- γ. Τη ζωή και τη δράση των 12 μαθητών του Χριστού;

6. Παρατήρησε προσεκτικά το τέμπλο του ναού που βλέπεις μπροστά σου. Πού εντόπισες σκηνές από το Δωδεκάορτο; Αφού απαντήσεις, γράψε ποια θέματα παρατηρείς δεξιά και αριστερά της Ωραίας Πόλης.

- α. Αριστερά από την Ωραία Πόλη;
- β. Δεξιά από την Ωραία Πόλη;
- γ. Στη ζώνη που εκτείνεται πάνω από την Ωραία Πόλη και τις θύρες του Ιερού Βήματος;

Απαντήσεις:

1. α
2. β
3. β
4. γ
5. β
6. γ